

De studie bedrijfswetenschappen in Nederland anno 2003

Drs.ing.R.J.Hagendoorn, indertijd lid van de visitatiecommissie – voorjaar 2004

Marktgroei, “me too” en zwakke positionering

Sinds de start van de Interfaculteit Bedrijfskunde in Delft 35 jaar geleden is de studie bedrijfswetenschappen de laatste 10 jaar snel zeer populair geworden. Nog niet zolang geleden kon de opleiding slechts worden gevolgd op vier plaatsen, inmiddels kan dat op 10 plaatsen. Daarnaast zijn er 4 opleidingen technische bedrijfskunde/bestuurskunde en een groot aantal commerciële MBA's. Tegelijkertijd zien we echter een terugloop van het aantal studenten (bedrijfs)economie.

Combineren we de terugloop bij economie met de snelle groei in het aantal studenten Bedrijfswetenschappen en het aantal opleidingen, dan dringt zich het beeld op dat de marktwerking en het marktdenken een grote rol speelt in het denken van universitaire bestuurders. Maar een “me too strategie” biedt geen garantie voor succes: de positionering die men kiest is zwak, het aanbod verschilt te weinig om het grote aantal opleidingen te rechtvaardigen. Er is evenmin sprake van een helder omschreven en geborgde kwaliteit van de afgestudeerde Bedrijfswetenschapper. De opleiding heeft het imago een gemakkelijke studie te zijn. De Colleges van Bestuur hebben maatregelen genomen tot bijsturing.

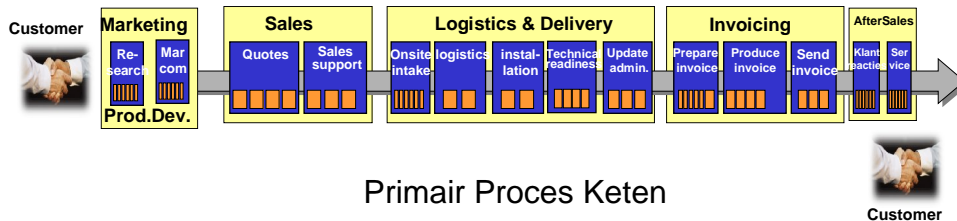
Bedrijfskunde en –wetenschappen: kennisdomein en maatstaven

Wat versta ik onder Bedrijfswetenschappen? Het kennisdomein van de Bedrijfswetenschappen is breed en omvat een aantal kerndisciplines (Technische Wetenschappen, Gedragwetenschappen, Economische Wetenschappen en Rechts Wetenschappen) en een aantal op Bedrijfswetenschappen gerichte kenmerkende kennisgebieden (strategie, organisatie, logistiek e.d.). Zie voor een uitwerking van de breedte de bijlage..Het unieke zit vooral in de “integratie”. Een bedrijfskundige wordt geacht het vermogen te hebben een complex bedrijfskundig vraagstuk integrerend te behandelen in analyse, advisering, ontwerp en implementatie.

Bedrijfswetenschappers kijken met een wetenschappelijke optiek naar functionerings- en besturingsvraagstukken van organisaties c.q. netwerken van organisaties. Die vraagstukken zijn complex van aard en vergen meerdere benaderingswijzen: het beoordelen en vergelijken van de verschillende invalshoeken (multidisciplinair) om zo het meest passende verband in tijdsperspectief te leggen. Dit vraagt bijzondere academische vaardigheden, die een uitbreiding zijn van de meer algemene academische vaardigheden. Die combinatie van breedte en integratie, die op haar beurt voldoende diepte in kennis vereist om verbanden te kunnen leggen, alsmede om ontwerp en implementatie mogelijk te maken, stelt bijzondere eisen aan de programmering, de docenten én de studenten.

Bedrijfskunde als object van onderwijs en onderzoek

Bedrijven richten zich op het ontwikkelen, voortbrengen en leveren van producten en diensten aan onderscheiden doelgroepen in onderscheiden markten met als doel tevreden klanten, tevreden medewerkers en tevreden financiers. De studierichtingen in de bedrijfswetenschappen doen wetenschappelijk onderzoek, gericht op het verklaren en verbeteren van alle facetten van bedrijven en bedrijfsvoering en geven onderwijs gericht op het afleveren van academici, die ofwel een goede bijdrage aan de wetenschap en het wetenschappelijk onderwijs leveren dan wel goede deskundigen in de onderscheiden facetten van de bedrijfsvoering en leidinggevend in bedrijven zijn. Het model fungeert als toetssteen voor de visitatie

Model Studie Bedrijfswetenschappen

RJH 2003 v5

Mijn indruk is dat de opleidingen onderling nauwelijks concurreren op de inhoud van het kennisdomein. Er is onvoldoende het besef dat er ondanks een vereiste gemeenschappelijke basis wat betreft kenniselementen en academisch integratievermogen er grote verschillen kunnen zijn in studieobject (organisatietypen, branches met zeer uiteenlopende doelstellingen, primaire processen, omgevingen, klanttypen enz.). Ook realiseert men zich onvoldoende dat de “core business” van de Bedrijfswetenschappen in de integratie van de hiervoor omschreven kerndisciplines zit, die men voor een flink deel bij zusterfaculteiten of andere universiteiten in kan huren, mits onder regie van Bedrijfswetenschappen die de benodigde integratie moet borgen of toevoegen. Het bedrijfsleven heeft hier het afgelopen decennium succesvolle voorbeelden van laten zien. Beter zou het daarom zijn samen te werken waar dit voor de hand ligt en om te concurreren op de juiste terreinen. Een “make or buy” strategie, onder andere waar het gaat om docenten en studiemateriaal, komt nauwelijks aan de orde. Hierdoor verdoet men veel tijd aan zaken die niet van belang zijn.

Dit artikel is gebaseerd op een visitatie van zowel de oude doctoraalstudie als volgens de nieuwe BaMa structuur opgezette opleidingen. In het algemeen is te zien dat de universiteiten de invoering van de BaMa structuur hebben aangegrepen om verbeteringen in de opzet en inhoud van de opleidingen aan te brengen. Het vakgebied van de Bedrijfswetenschappen heeft zich ontwikkeld tot een herkenbaar kennisdomein met een sterke internationale dimensie. De internationale positie van Nederland op dit gebied zou kunnen worden versterkt met management en staf die deze studie elders heeft gevolgd.

Bedrijfskunde en –wetenschappen: voorspelbaar resultaat?

Als we het **doel van de studie Bedrijfswetenschappen** - *het afleveren van afgestudeerde (internationale) bedrijfskundigen van academisch niveau volgens de hiervoor door de visitatiecommissie gegeven omschrijving* - centraal stellen, dan komen we samengevat tot de volgende bevindingen.

Bedrijfskunde als object van onderwijs en onderzoek

De student heeft aan het eind van de eerste studiefase inzicht in :

<ul style="list-style-type: none">• Schaalverschillen bedrijf en klanten (SOHO, SME, MA, LA, CA)• Brancheverschillen (winkel, winkelketen, handel, industrie, dienstverlening, zelscheppend, installatie, vastgoed, nationaal / internationaal enz.)• Klanttype : BtB, BtC• Startup vs going concern• Nieuwe producten vs rijpe vwb marketing en bedrijfsvoering• Zelfstandig vs filiaal• Risicomanagement• Omgevingseffecten op de bedrijfsvoering (algemene en branchespecifieke wet- en regelgeving overheid, fiscaliteit enz.)	<ul style="list-style-type: none">• Actuele organisatietheorieën mbt kenmerken, veranderingen enz.• Type primair proces en logistiek (MTS, ATO, ETO)• Strategische product oriëntatie : operational excellence, product leadership, customer intimacy• Besturingsdimensies (7S ed)• Verschillen in economie, marketing, prijsvorming, administratie en besturing tgv verschillen in primair proces, branche, schaal, klanttype• Bedrijfsfuncties (zie model)• Mogelijkheden van IT, internet, breedband en mobiele communicatie voor de bedrijfsvoering en dienstverlening• Fusie, overname, bedrijfssplitsing enz.
---	--

Model Studie Bedrijfswetenschappen

RJH 2003 v5

De breedte van hetgeen wordt aangeboden in de opleidingen laat te wensen over. Vooral de technische vakken, maar ook op andere gebieden ontbreken er fundamentele zaken. Niettemin heeft de BaMa structuur al positief gewerkt op het benodigde vakkenpakket, maar het kan en moet beter. De volle 3 jaar van de Bachelorfase is daarvoor nodig. Afsnoepen van tijd in het 3e jaar van de Bachelorfase voor een vroegtijdige Mastervoorbereiding die zich meer richt op diepgang of door combinaties voor studenten aan te bieden met andere studierichtingen in het 1^e jaar is in dit licht onverstandig. Het creëren van een vliegende start door het eerste jaar te verzwaren zou naar mijn oordeel bijdragen aan het realiseren van de gewenste breedte.

Bedrijfskunde als object van onderwijs en onderzoek

De student heeft aan het eind van de tweede studiefase inzicht in

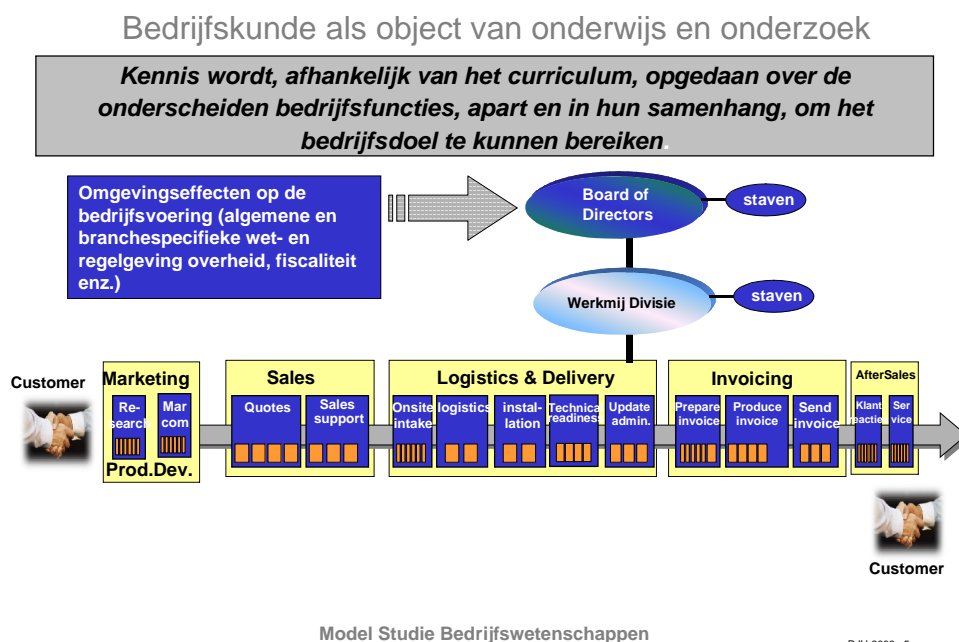
<ul style="list-style-type: none">• Bepaalde facetten van de bedrijfskunde diepgaand qua kennis en inzicht m.b.t. techniek, psychologie, ICT, veranderekunde enz. Enz.	<ul style="list-style-type: none">• Bijdragen aan of resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar bijv. Bedrijven als sociale, politieke of culturele entiteiten, longitudinale studies naar opkomst en neergang van bedrijven en bedrijfstakken, theorie en praktijk van ICT in de bedrijfsvoering enz. enz.
--	---

Model Studie Bedrijfswetenschappen

RJH 2003 v5

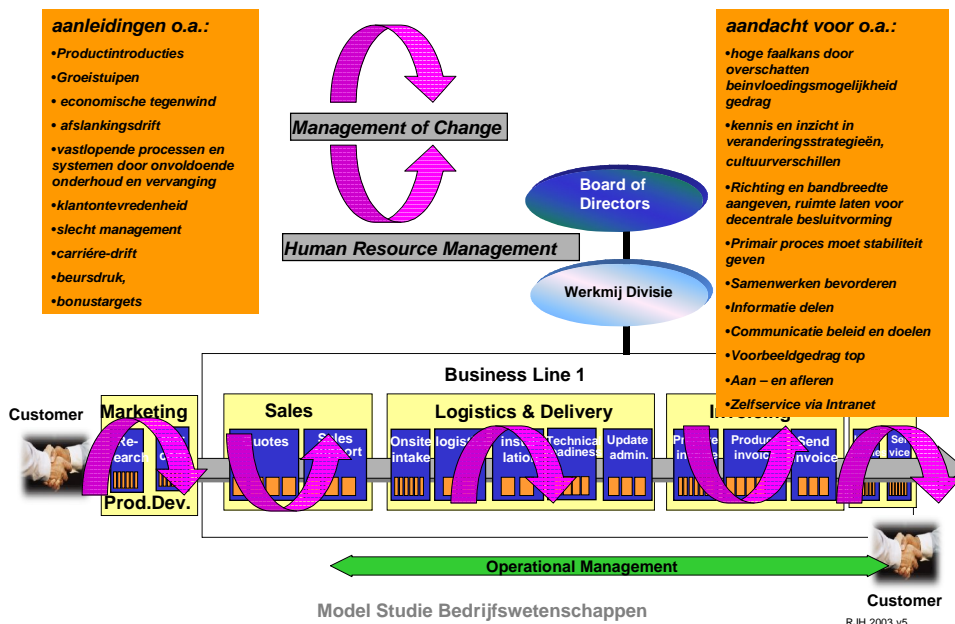
De diepte van de opleidingen is een punt van zorg: het gevaar van oppervlakkigheid is reëel aanwezig. De gebruikte literatuur heeft soms het karakter van abstracts. Die moeten wel begrepen zijn om toegepast te kunnen worden bij integrerende analyse, ontwerp en implementatie. Vooral de interdisciplinaire en methodologische kant is soms zwak. Voorts zouden de studenten meer geconfronteerd moeten worden met verschillende opvattingen betreffende eenzelfde onderwerp, zodat het wetenschappelijke debat wordt aangewakkerd, en een academische denkhouding wordt verkregen. Er is in het algemeen gesproken een gebrek aan relatie tussen het onderzoek dat docenten uitvoeren en het onderwijs. Lastig hierbij is dat de diepgang vaak monodisciplinair is; docenten publiceren veelal in monodisciplinaire tijdschriften. Bedrijfswetenschappen is echter een multidisciplinaire opleiding. Een 2-jarige Masterfase ter verkrijging van voldoende diepgang is aan te bevelen.

Een teer en moeilijk bespreekbaar punt is de studie-inzet van de Nederlandse student. Die schiet ernstig tekort: van de wettelijk voorziene 1600 uur per jaar wordt ca 1100 uur feitelijk ingezet. De Nederlandse student gaat voor een voldoende, niet voor een cijfer dat diens talenten weerspiegelt. Buitenlandse studenten vertonen doorgaans een veel grotere inzet, ook als ze geen taalprobleem hebben. Aangetekend moet wel worden dat de studiefinanciering een rol speelt omdat een student voor diens levensonderhoud doorgaans moet werken naast de studie. Beïnvloeden van het verwachtingspatroon door betere voorlichting, een programmering die uitdaagt en prikkels als een bindend studieadvies worden aanbevolen.

De integratie, die een grote rol speelt bij het academische niveau (hier in de dubbele betekenis van gehalte en inhoud) van deze studie, komt slechts bij een deel van de opleidingen voldoende uit de verf. De scripties die ik heb gezien geven wel inzicht in het basale academisch niveau, maar niet het integratieve aspect, omdat dit onvoldoende wordt gevraagd of beoordeeld.

Bedrijfskunde als object van onderwijs en onderzoek

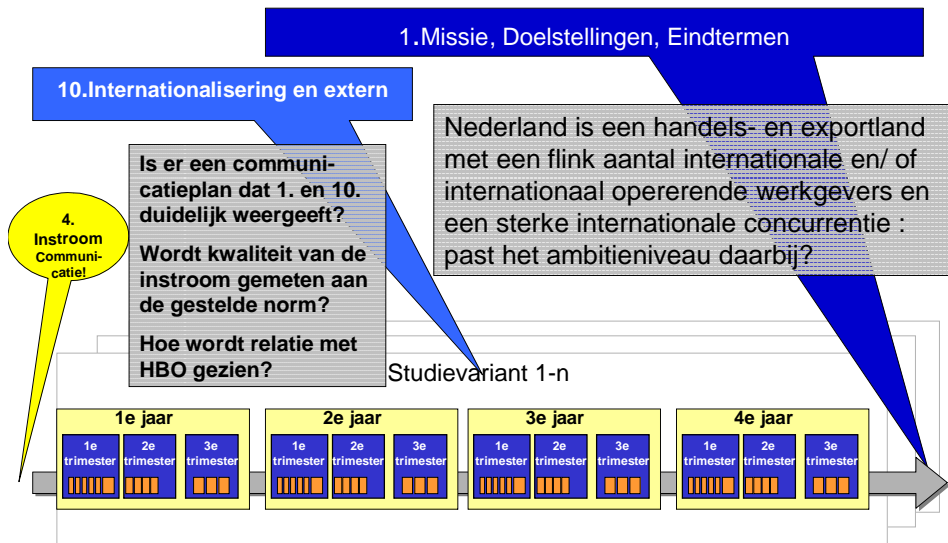

De scriptie. De BaMa structuur brengt met zich mee dat de Bachelorfase vooral de breedte en de integratie benadrukt en de Masterfase een specialisatie. Om de benodigde breedte en integratie van kandidaten te kunnen toetsen is een Bachelorscriptie van voldoende gewicht noodzakelijk. Dat is op een enkele uitzondering na bij de opleidingen niet het geval gebleken. Ook de Masterscriptie vergt een toets op integratie, zij het van beperkter aard. De controleerbare toetsing van scripties op een heldere set criteria, waaronder dat van integratie, lijkt me voor verbetering vatbaar.

De organisatorische randvoorwaarden zijn in de facilitaire sfeer geen belemmering voor het resultaat. Verbeteringen worden waar nodig aangebracht. De universiteiten zijn studentvriendelijk. Wel valt op dat op het aandeel bedrijfskundig geschoolden/gevormden in de staf beperkt is. Ook een sterkere internationale achtergrond en een sterkere relatie met bedrijfswetenschappelijk onderzoek bij het geven van het onderwijs zou bijdragen aan de kwaliteit van de studie.. Bedrijfswetenschappen zijn bij sommige universiteiten organisatorisch een afzonderlijke faculteit; soms is Bedrijfswetenschappen ondergebracht bij Economie, soms is de opleiding onderdeel van een zeer brede faculteit. De organisatiestructuur verschilt van faculteit tot faculteit, maar gaat niet altijd gepaard met een inhoudelijke oriëntatie op de opleiding. De matrix van opleidingsdirectie en vakgroepen en de inspassing van opleidings- en examencommissies in die matrix gaat helaas niet altijd gepaard met een heldere rolverdeling. Dat komt een geborgde kwaliteit niet ten goede. De opleidingsdirectie zou mijns inziens leidend moeten zijn, de opleidingscommissie adviserend en toetsend m.b.t. de operationalisering van de doelstellingen en eindtermen, de examencommissie adviserend en toetsend m.b.t. de kwaliteit van de tentamens, examens en de beoordelingssystematiek. De centrale vraagstelling hoort naar mijn mening te zijn: wordt het geformuleerde doel van de studie binnen de gestelde bandbreedte gerealiseerd.

De afbakening van het WO met het HBO (de gelijke opleidingsstructuur enerzijds en de titulatuur anderzijds is in de BaMa-structuur al verwarrend) behoeft aanscherping.

De driejarige WO-bachelor zou zich beter kunnen onderscheiden van de vierjarige HBO-bachelor. Ik denk hierbij in het bijzonder aan kennis en academische vaardigheden met betrekking tot integratie.

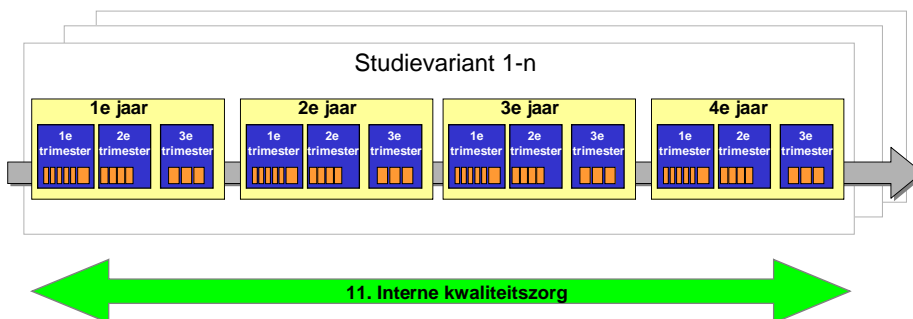
7

Model Visitatie Bedrijfswetenschappen

RJH 2003 v5

De internationale dimensie is bij een beperkt aantal opleidingen onderscheidend. Dat betreft niet zozeer de literatuur als wel de studenten- en docentenmix en het internationale relatienetwerk. "Bologna" prikkelt wel tot internationalisering, maar de ambitie vertaalt zich daarin nog niet voldoende. Wellicht is het hiervoor nog een beetje vroeg.

Is er sprake van systematische kwaliteitszorg die alle aspecten van het model visitatie bedrijfswetenschappen omvat? Zijn alle relevante maatstaven en normen vastgesteld en wordt daarop bijv. kwartaalsgewijs gerapporteerd en toetsbaar gestuurd?

15

Model Visitatie Bedrijfswetenschappen

RJH 2003 v5

De kwaliteitsborging is in een groot aantal gevallen niet aan de maat. Bij de meeste opleidingen bleek het kwaliteitszorgsysteem, voor zover beschreven, nog slechts op papier te bestaan. Momenteel verkeren enkele opleidingen in een implementatiefase

van een beschreven systeem dat geheel of grotendeels aan de normen voldoet die bedrijfsmatig gangbaar zijn. Evaluatie van de kwaliteitssystemen was daardoor nog onmogelijk. De doelstellingen van de opleiding zijn in veel gevallen niet helder genoeg vertaald in onderwijsinhoud en vervolgens geoperationaliseerd in tentamens en examens. Het functioneren van de opleidingscommissies kan veel meer inhoud krijgen. Bij de benodigde borging spelen de examencommissies geen of slechts een geringe rol.

De schaalproblematiek zou men aan de orde moeten stellen, maar dit gebeurt te weinig. Toch zou dit kunnen helpen om een aantal problemen op het gebied van de kwaliteit aan te pakken. Het kwaliteitsbesef in de samenleving c.q. markt wordt sterker en daarmee de druk op de vertaalslag toetsing-kwaliteitsborging. Een tekort bij de onderwijsinstellingen alom is dat het systeem van kwaliteitszorg niet als een cirkel wordt gezien, waardoor te weinig wordt getoetst, laat staan geborgd, of de eindresultaten voldoen aan de doelstellingen. M.a.w. "of de afgestudeerde bedrijfskundige het nagestreefde academische niveau in breedte, diepte en integratie haalt binnen de gestelde bandbreedte." Voor potentiële studenten en werkgevers zou transparant moeten zijn wat de studie oplevert en of dat een geborgd resultaat is. De huidige internationale erkenningen vormen wel een indicatie daarvoor, maar op het gebied van kwaliteitsborging en –toetsing is in het wetenschappelijk onderwijs nog ruimte voor verbetering.

